

19. Yüzyıl Alman Üniversite Modeli ve “Bildung” Kavramı¹

Tansu Açık²

“19. Yüzyıl Bildung Çağı”, üzerinde uzun süre çalıştığım, zor bir kavram alanı, tarihsel semantik araştırması. Zor çünkü felsefeyle çok iç içe. Epey önceye ait bu konuda birkaç çalışmam var.³ Bütün bunlar nereden çıkıyor? Türkiye’deki belli tartışmaları, Cumhuriyet dönemini anlamak için geniş çaplı bir çalışma yapmıştım, odağındaki soru: hümanizm bizde nasıl anlaşıldı, nasıl tartışıldığı üzerineydi. Dolayısıyla belirli bir kavrayışın Türkiye’de nasıl alımlandığı konusunda bir çalışmaydı. O çalışma, beni klasik kavramının oluşmasına, alımlanmasına götürdü, bütün bu yollar hep 19. yüzyıla çıkıyordu. Düşünsel ufukumuzu belirleyen kavramların, hayatımızı içinde sürdürdüğümüz kurumların, neredeyse hepsi 19. yüzyıl modern devletiyle ortaya çıkmıştı: Klasik, hümanizm, ilerleme, temsili demokrasi, kültür, uygarlık, zorunlu eğitim, tevhid-i tedrisat (Fransa’da 20. yüzyıl başında) ve benzeri hususlar. Bir de Amerika Birleşik Devletleri’nde, sadece klasik edebiyat, din, bilim metinleri öğretimine dayalı seçkin bir kaç üniversitede geliştirilen modelin varlığını öğrenmem çalışmama hız verdi. *Liberal arts college* da deniyor buna, “özgür kişiye özgü bilimler, sanatlar” anlamındaki *artes liberales*’in bir uyarlanmış hâli.

Bütün bu araştırmalarda, asıl olarak eski Yunan-Roma dünyasının, klasik dünyanın metinlerinin ve diğer klasik metinlerin öğretimde, üretimde tutacağı yerle ilgili bir yönelimim vardı. Yani sadece Yunan klasikleri değil, sadece metinlerin kendisi değil bunların geçmişte nasıl ele alındığı ile de ilgili. Çünkü Platon biliyorsunuz o *Devlet* diye çevrilen başyapıtında, aslında bir eğitim kurumu tasarısı ortaya atar. Burada çok basamaklı, bütünlük bir aritmetik, sayılar, yüzeyler, üç hacimliler ve müzik çalışması öngörür. Bütün bunlar, idealara, saf düşünce çalışmasına hazırlık içindir. Kuramsal çalışmalara hazırlık olarak matematik ile zihnimizi temizliyoruz. Adını anmasa da felsefe (bu terimi ilk kullanan odur) ile bağlantılı disiplinler. Bunlar Roma çağı sonunda sistematikleştirildi. 12. yüzyılda Avrupa’da ilk üniversiteler kurulana kadar tek yüksek öğretim kalıbı buydu. Rönesansta, Ortaçağ felsefesine tepki olarak eskiçağdan gelen bir retorik/belagat, şiir tarih yazımı, mantık ile diyalektiğin yerini aldı. Eskiçağda zorunlu eğitim de yükseköğretim kurumları da yoktur, felsefe ve edebiyat için de bunlar birbirinden ayrılmadan sürdürülüyordu.

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Konferansları’nın (EFKON) dördüncüsü olarak 14 Mart 2017 tarihinde verilen konferanstan hareketle hazırlanmıştır. Konferans kaydı, Betül Kızıltepe tarafından yazıya dökülmüş, Dr. Tansu Açık metne son hâlini vermiş, Talha Dereci bu son nüsha üzerinden *Sosyal Bilimler* için gerekli redakte işlemleri yaparak yayına hazırlamıştır.

Atıf Şekli: Açık, Tansu. (2020, Nisan 11). “19. Yüzyıl Alman Üniversite Modeli ve “Bildung” Kavramı”, *sosyalbilimler.org*. Link: <https://sosyalbilimler.org/alman-universite-modeli>

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi. E-Posta: tansuster@gmail.com

³ Söz konusu çalışmaların künyesi: Açık, Tansu. (2016). “19. Yüzyıl *Bildung* Çağı?”, *Paylaşımlar: Üniversite, Bilgi, Üretim*. Der. Mücen, Barış; Topal, Çağatay; Yıldırım, Erdoğan. İstanbul: İletişim Yayınları, 213-249; Açık, Tansu. (2006). “Klasik Nedir ya da Yazılı Kültürün Savunusu”, *Kebikeç*, Yıl: 11, Sayı: 22, 5-24; Açık, Tansu. (2010). “What is a Classic According to T.S. Eliot and H.-G. Gadamer?”, *The International Journal of the Humanities*, Vol: 8, No: 8, 53-62; Açık, Tansu. (2009). “Humanities, Classics and The Liberal Arts”, *The International Journal of the Humanities*, Vol: 7, No: 2, 145-150.

Batı dünyasının en eski iki kurumundan, en eskisi papalıkta, ikincisi üniversitedir. Üniversite kurumunun ilginç bir tarafı vardır, Batı-dışı dünyalarda 19. yüzyıldan başlayarak çok kolay yayıldı, dağıldı. Üç büyük dönüşüm geçirdi üniversite. Birincisi bu 12. yüzyıldaki kuruluşu sırasındaki dönüşüm Paris, Oxford, Bologna üniversiteleri. Burada bu eski özgür kişiye özgü sanatlar yerine başka bir yaklaşım getirildi, felsefe temelli daha çok. İkincisi Wilhelm von Humboldt'un 19. yüzyıl başında 1810'da bir buçuk yıllık bir yöneticiliği, kamu görevliliği sırasındaki reformu. Üçüncüsü de aslında 20. yüzyıl başında teknik öğretim ve uzmanlaşma yararına başlayan bir süreç. Bugün aslında onun başka bir aşamasına, belki dördüncü denebilir, geçmiş bulunuyoruz.

Humboldt okumalarımda karşıma çıkanlara eğilirsek... Modern üniversiteyi Humboldt'un oluşturduğu yolunda şunlar sıralanıyordu: Araştırma, öğrenme ve öğretme özgürlüğü, özerklik, akademik ve bir tür yönetim özerkliği anlamında. Aynı zamanda bununla bütünleşik olarak tasarladığı bir orta öğretim tasarısı da var. Berlin dedik ya, Almanya henüz 70 tane irili ufaklı prensliklere bölünmüş durumda, Almanya diye bir şey yok. Prusya bunların içinde büyük bir krallık. Ama Avrupa'nın büyük merkezi idareleri Fransa, Büyük Britanya veya Rusya gibi idarelerin karşısında küçük. Ama bu ülkede ilk defa parasız, zorunlu ilköğretim ve bir tür ortaöğretim (*Gymnasium*) fikri de ortaya çıkıyor. Kilise otoritesi dışında tanımlanıyor hepsi de. UNESCO'nun metninde bu söyleniyor. Sanki bu kurucu ilkeler üzerine bütün modern üniversite bina edilmiş gibi duruyor. İki binlerin başından itibaren aslında bunun birazcık bilimsel efsane olduğu açığa çıktı. Şu bakımdan, kuruluş evresinde belki bunun böyle bir etkisi oldu ama Humboldt'un düşünceleri Almanca çevresi dışında, dar bir çevre, pek yankı bulmadı.

Humboldt'un *Bildung*'la ilgili yazdıkları ~1805'te yayımlanıyor. Kardeşi Alexander von Humboldt, ekoloji, doğa bilimi kurucularından. Kardeşler mürebbiyelerle mürebbilerle eğitim görmüş, herhangi bir okul eğitimi yok, kendi sınıfından bir çok kişide olduğu gibi. Adlarının önündeki von'dan belli, bir toprak soylusu, küçük bir aristokrat ailesi. Büyükelçilik görevinde de bulunmuş birkaç kere ama onun dışında hep kendi çalışmalarına dönmüş. Çalışmaları, araştırmaları olağanüstü çeşitli, dil çalışmalarında öncü. Mesela çevrim-içi *Stanford Felsefe Ansiklopedisi*'nde Humboldt maddesi hiç üniversite vesaire kısmını içermiyor, sadece dil çalışmalarına odaklanmış, çok şaşırtıcı, çünkü bu zamanına göre çok ileri bu çalışmaların Almanca'sı daha yeni yayımlanmış. 20. yüzyıl başındaki bu yapısalcılığa yakın kavrayışlara ulaşmış, Kızılderili dilleri vesaire üzerinden. Bütün o dönemin insanları gibi tabii ki Yunan ve Latin temelinde filolojik bir eğitimi alıyorlar. Gene o dönemin öncü bilimcileri gibi Hindistan edebiyatını keşfediyorlar. İlk Hindologlar da klasik filologdur o dönemde. Aynı zamanda tarihselciliğin (*Historismus*) ve işte yorumsamanın (*Hermeneutik*) bir çeşidinin de kurucularından sayılır. Temsilî demokrasiyi ilk defa düşünen ve bunun tartışmasını yapanlardan, yani o çağın liberali, John Stuart Mill de özgürlük üzerine kitabında ondan bir alıntıyla başlıyor. Bunlar ansiklopedik malûmat.

O dönemi göz önüne getirebilmek için Fransız devriminden birazcık söz etmek gerekir. Modern devlet kurumları dediğimiz şeyler, kısaca Napolyon döneminde oluşturulan kurumlardır. Napolyon kim? Fransız devriminden hemen birkaç yıl sonra iktidara gelen sonra meclisin onayıyla imparator ilan edilen, sonra çok geniş yayılmacı askeri seferlerle Rusya'ya kadar dayanan ve işgal ettiği bir tür medeni hukuku, bir tür tepeden inmeceli laikliği dayatan ve medeni hukuku ilk defa Roma hukuku (*code civil*) yerleştiren kökten birtakım değişiklikler yapmış birisi. Ama iş bununla kalmıyor devrimler çağı denir ya 19. yüzyıla,

ilk devrim Fransız Devrimi'dir dünyada ve o 1830-48 arkası geliyor. İkinci Cumhuriyet, Üçüncü Cumhuriyet, İmparatorluk ve burada bir sürü iniş çıkış var. Şimdi Fransa bundan önce 17. yüzyılda Avrupa'nın en büyük merkezi monarşisini yaratmıştı. XIV. Louis ile aslında bütün bir saray adabı, felsefe demeyelim ama asıl edebiyatıyla, mimarisiyle bütün bir Avrupalı egemenlere uzun süre bir model sunmuştur.

Şimdi *Bildung* kavram alanından biraz söz edeyim. Az önce Humboldt'un adına bağlanan modern üniversitenin kuruluşu ile ilgili birkaç ilkeyi sıralamıştım, şimdi onların ne demek olduğunu birazcık açacağım. Onun için tarihte ileriye geriye mekik dokuyarak ve coğrafyada da eş zamanlı olarak Fransa ile Britanya'dan birtakım temsil edici örnekleri anarak konuşmamı örmeye çalışacağım.

Bildung, yorumsama, hermenötik filozoflarının en büyüklerinden Gadamer'e göre, *Hakikat ve Yöntem* başyapıtında, Alman aydınlanmasının değil 18. yüzyılın yarattığı en önemli kavramlardan. Büyük bir kavram tarihçisi var, Almanlardan çıkıyor bu kavram tarihçiliği, Reinhard Koselleck de "19. yüzyıla aslında *Bildung* çağı dememiz lazım" diyor (2009 [2006]). Almanca'nın şöyle bir özelliği var: Almanca, Latince türevi bir dil olmadığından, sırtında bütün o iki bin yıllık Latincenin Hristiyanlaşmış eski çağ metafiziğinin ağırlığını taşıyor. İlk defa Almanca yazan, felsefe yapan kişi 18. yüzyıl başında Kant'ın bir hocası. Filozoflar Latince yazagelmıştır, 17. yüzyıldan başlayarak bir ölçüde de Fransızca. Almanca'nın bileşik kelime üreten çok özel yapısından ve bu tarihsel yükün olmayışından ötürü de 18. yüzyılın sonunda Almanca, felsefesiyle edebiyatıyla bir altın çağ yaşamaya başlamıştır. Felsefede Kant, Hegel ve Alman idealizmi, ayrıca edebiyatta Goethe-Schiller çevresi büyük bir atılım yapıyor.

Bildung, Almancaya özgü bir kavram. İngilizceye nasıl çevrilmiş? Örneğin "Kendini gerçekleştirme", Türkçe söylediğimiz bu tamlamaların tabanında düşünce tarihi yatıyor. Bu "gönül" mesela, iki bin yıllık bir laf. İç dünyamızı belirleyen köklü kavramlar ya gelenekten, dinsel gelenekten çıkma ya da felsefecilerin yaptığı sonra dile mal olmuş anlayışlar. "Kendini gerçekleştirme"nin yanı sıra "eğitim" diye de çevrilir bazen. *Self-formation*, "kendini inşa etme" biçimiyle de çevirmişler, "cultivation" kendini işleme demişler, buradan kültür "culture"un bugünkü anlamına yakın anlam evrimi başlamıştır. *Bild* resim, suret demek. Bunun geçmişinde birtakım gizemciler, daha doğrusu dinsel gelenek var: Tanrının insanı kendi suretinde yaratması, öyle bir surete yönelme vesaire. Bununla ilişkili başka kavramlar da var. Eğitim deniyor ama "yetiştirme" (*Erziehung*) ve "öğretim" (*Unterricht*) de var. Bir de *Ausbildung* var, aynı kökten. Bu "-ung" eki hem bir süreci hem de o sürecin ürününü bildiriyor. Resim, biçim, Osmanlıcası suret ve tasvir, yani hem o sureti yontma, yapma, etme işlemi hem onun ortaya çıkan hâli. Buna geleceğim. Mesela *Einbildung* var gizemcilerde, Paracelsus'ta, 17. yüzyılın Hristiyan düşünürlerinde. *Einbildung* "içine nakşolmuş şey" demek; imge, imgelem ise modern çağdaki anlamı. Mesela ilim irfan denir ya, oradaki irfana, sezis ve duyuşla varılan bir şeye de yaklaştırılabilir. Amerikan filozofu Richard Rorty diyor ki Gadamer'in söz konusu kitabının da yönetici kavramı *Bildung*'dur. Ve bunu "self-edification" diye çeviriyor. Bütün o İngilizcenin çağrışımlarından kurtarmak için çok kendine özgü bir biçimde çevirmiş. Şimdi ben bu tarihsel semantik çalışmada çok fazla ayrıntıya girdim. Bunun birkaç anında durayım.

Bu kavramın felsefeye seyri aslında modern dünyanın birçok düşüncesinde olduğu gibi Kant ile başlıyor. Kant ilk defa *Einbildungskraft*, imgelem, muhayyile gücünü zihnin en önemli kudretlerinden biri

hâline getiriyor. Bu edebiyatçı, sanatçı çevrelerinin de Hölderlin'e filan varasıya, düşünsel zeminini oluşturacak bir şey. Kant zihnin yetilerini ayırt eder ya, zihnin en üstün yetisi olarak, çok farklı görüşleri birleştiren ve onlara bir *figura*, bir beti, bir suret sağlayan bir kudret olarak *Einbildungskraft*'ı öne çıkarır. *Bildung* üzerinde durmasa da *Kultur*, yetişme gibi kavramları kullanıyor. İnsan olmak için buna ihtiyaç var yani bizim biyolojik varlığımız bunu sağlamıyor. İnsan olmak diyoruz, ne kadar kolay bir laf. Bu halbuki felsefece o çağda yapıldı, Cicero bunu başka türlü, *humanitas* olarak kullandı. Yani bir soyun üyesi olmak, insan olmaya yetmiyor. Alman romantiklerinde, zaten romantizm onlarda çıktı, çok ilginç düşünceler var. Bir İngiliz filozof demiş ki, biz istesek de istemesek de hepimizde bir romantik dünyaya bakış var. Sanattan edebiyattan neydi onların baktığı? İnsan sadece akıl, rasyonellik temelinde anlaşılacak bir şey değil. Başka kudretleri vesaire var. Çok kısa hani böyle denebilir. Romantikler için *Bildung* insanın amacıdır. "İnsanın amacı" basit bir tamlama. Halbuki Antik Çağdan beri, Aristoteles'te tartışılan, sağduyuyla hepimizin varabileceği bir şey, yola çıkış noktasından ve sonucundan bahsederler. O da şu: İnsanın amacı mutluluktur. Topluluklar oldu mu iyi yaşamdır. Kant mesela diyecek ki "mutluluk, özgürlük ve göreve dayalı bir erdem hayatıdır". Bu da ilginç bir şey. Biçimlenme denmiş ilk. Özün biçimlenmesi hareketi, yani dışarıdaki nesnelere yönelik olan, oradan alınan bir beceri değil. *Bildung*'un insanın amacı olması fikri Humboldt'ta da yankılanacak. Hegel'den söz etmiyoruz. Yani *Bildung*'la kastedilen, bir malumat değil, her türlü araştırma ve bilimi içeren dizgesel sistematik bilgi (*Wissenschaft*) değil, kendi dışında bir hedefi hatta gayesi yok. Dünyayla ve kendisiyle kurulan bir ilişki, kendisiyle kurulan ilişki kısmı da çok önemli bence bir öznelleşme. Dolayısıyla Humboldt'un şöyle bir lafı var: Dünyayla olabildiğince çok ilişki kurma insanı insan olmaya işte bu *Bildung* gayesine götürüyor. Onun dünya dediği şey insan olmayan şeyler. Dünya da aslında felsefi bir kavram. Türkçede, türkülerde çok duyduğumuz bir şey ama bunun bir felsefe kavramı oluşu Avrupa'da başka türlü bilmem kaç yılda çıkmıştır. Ben şuna dikkat çekmek istiyorum: Bildiğimiz anlamıyla en sıradan şeyin arkasında böyle bir geçmişin yükü var. Bunun farkında olursak o bir tür bizim içimizde işliyor ve onun buldurucu gücü var. Sizi birazcık böyle tarihsel aynı zamanda kuramsal çalışma yapmaya, ikisini birlikte yapmaya çekmek için söylüyorum.

Demin atfı yaptığım büyük kavram tarihçisi, Reinhart Koselleck şöyle bir sonuca varmıştı. *Bildung* denen şey bilim, edebiyat, sanat arasında bir değer basamaklanmasını, bir hiyerarşiyi gözetmiyor. Bakın bugün bilim dediğimizde aklımıza bir tür bilim geliyor. Fizik temelli fen bilimlerinin sanki hakikati açıklamada ayrıcalıklı bir tarafı varmış gibi geliyor. Gene eski bilim ve eski üniversitede böyle bir kavrayış yok. Neden? Ona birazdan geleceğim.

Bildung için irfana yakın dedik. Görgü ve sezikle erişilen bir tarafı var, yani başkasına meta olarak gösterilecek bir tarafı yok, yani böyle bir içsel biçimlenme belki. Hani bu tür fikirlere belki tasavvuftan yatkınız fakat bunun çok başka bir bağlamda tartışıldığını düşünmeye çalışalım.

Bildung'un şöyle bir tarafı da var: Kültür. Ne kadar basit bir laf değil mi? *Bildung*'u ünlü bir İngiliz yazar, dindar, Coleridge "cultivation" diye çevirmiş: İşleme. Kültür, *culture* İngilizcede daha eskiden belki birtakım yatkınlıklar gösteriyor. Latince'den gelme işleme falan, işte "agricultura"... Ama bu henüz insanların ortaya koyduğu insanca başarılar diyelim, sanat, bilim, derin düşünce gibi şeyleri içermiyor. Buraya girersek yolumuz çok dallanacak ama kültür de bugünkü anlamına 19. yüzyılda kavuştu. Uygarlık var bir yandan da. Bir kavram anlamını, karşıtlık ve çelişki içinde olduğu başka kavramlarla ilişkisi

yardımıyla da kazanıyor. Bir de onlara gölge düşüren başka kavramlar var. İşte kültür-uygarlık. Bunun üzerinde de duracağım. Bu 18. yüzyıl Fransız düşüncesinden çıkma bir şey. Daha önce incelik, letafet, “polites”, nezaket gibi şeyleri içeriyor ama hemencecik buraya teknik başarılar falan da eklenmiş. Almanlarınki halbuki teknik değil, daha çok sanat, edebiyatı içeren bir “Kültür” kavrayışı. Aydınlanma Çağı 18. yüzyılda Fransızcadan çıkıyor. Onun karşısına Almanlar biraz Kültür çıkarıyor. Fransa ile Almanya, daha doğrusu Prusya’yı iki kutup olarak söylemeyeyim. Kültür sonunda, 19. yüzyıl sonunda o kadar çok şey içerecek ki antropolojik anlamıyla... Bunun *Bildung*’la ilişkisini de bir parça söyledik.

Şimdi başa dönelim. “Cultura animi” diye bir şey çıktı. Canın, ruhun işlenmesi Cicero’da geçen bir laf ama bunlar çok sık geçen laflar değil. Başvuru kitaplarına bakınca “a, bak o *cultura animi* demiş, demek ki o bütün Batı dünyasında sürüp gitmiş” gibi bir izlenim elde edilebilir. Halbuki çok nadir kullanılan bir kelime. Tıpkı Yunancanın “paideia”sı gibi. Aslında birçok paideia çevirisi, Almandada *Bildung* olarak geçiyor.

Şimdi birazcık Napolyon’dan ve savaşlarından söz edeyim. 19. yüzyılın başında Napolyon’un yayılması, 1806’da Berlin’in işgali, Moskova’ya kadar gidecek, çok önemli Almanlar açısından. Yenilgiye uğruyor Almanlar ve Fichte gibi bazıları bunun karşısında, “tamam biz askerî alanda kaybettik ama yeni bir kurum kuralım ve işte bu kurum ulusun önderi olsun” gibi fikirler ortaya atıyorlar. Gerçi Humboldt bilimi sadece kendisi için yapmak gibi bir fikre sahip. Savaşlar meselesi birkaç kere tekrarlanacak. 1871’de bu sefer Prusyalılar Paris’i işgal edecek. Versay Paris Komünü sonrasında çıkacak. Nerdeyse en büyük güç olmuş durumda Prusya veya “Almanya”, bu üniversite modeli de Fransız ve diğer modele galebe çalmış. Herkes onları taklit etmeye başlamış durumda. Napolyon’dan önce Avrupa’da 150 kadar üniversite varken, Napolyon’dan sonra bunlar neredeyse yarı yarıya azalıyor. Neden? Napolyon, Ortaçağ’dan gelen ve Kilise mensubiyetine dayalı bütün kurumları kapatıyor neredeyse. Küçük üniversiteler liseye çevriliyor. Bunun bütün Avrupa’da, mesela Almanya’da idari ve hukuki yapıda çok kalıcı etkileri olmuş.

Şimdi Humboldt ile ilgili başta söylediğimiz lafları biraz açalım. Neydi onlar? Özerklik ve araştırma ile öğretimin birlikte olması. Özerklik, öğretim, bilimsel özerklik, mali özerklik... Bunları çok duyduğumuz için bizde bir gerçeklik hissi yaratıyor. Halbuki bunlar başka kavramlara bağlandıkça, başka şeyler ürettikçe, düşünce harekete geçer. Burada bir düşünce harekete geçmiyor. Belki bir idari düzenlemenin özelliklerini aktarıyoruz. Şimdi burada iki düzey var aslında. Bir tanesi idari ve kurumsal düzenleme, modern devlette giderek gelişen bu boyut çok önemli. Kant söyle bir şey demiş: “Bir fikir zamansal-uzamsal belirlenimine kavuşmuyorsa o bir fikir değildir. Bir fikir, kurumsal bir çerçeveye bürünmüyorsa, pek değer taşıyor.” Modern devlette bu var. Bir tanesi bu düzlem. Bir de bundan bağımsız bir fikirler düzlemi var.

Araştırma-öğretim birliği dedik. Daha önceki üniversitelerde araştırma diye bir şey yok. 1830’da Oxford, Cambridge büyük bir geleneği aktarıyorlar, özümseyiyorlar. Onlardan bir araştırma, özgün bir iş yapmaları istenmiyor. Belki en başlarda üniversite tarihinde bu tür şeyler olmuş. Mesela Fransız modelinde. Fransız modelinde Napolyon ile birçok başka yükseköğretim kurumu kuruldu. Şimdi üniversite bizim kafamızda birçok yükseköğretim kurumunu içeriyor. Hatta başkasına izin vermeyecek bir biçim almış. Bunun da tarihsel nedenleri var. Aslında tek yükseköğretim kurumu üniversite değil. Üniversite dışındakiler yarıya yakın, hatta daha fazla. 20. yüzyılın başında, 19. yüzyılda da üçte biri

neredeysse. Fransa'da "Grandes écoles" diye büyük okullar kuruluyor. Onları örnek alan Osmanlı'da da kuruluyor. Maden mektebi, yol ve köprüler mektebi... Bunlar üniversite değil. Ve "école normale supérieure" yani yüksek muallim mektebi, öğretmen yetiştiriyorlar. "École normale"i felsefeye yatkın olanlar bilir. Bütün Durkheim, Bergson, Sartre, Foucault bütün bu dizi oradan çıkmadır. Bu çok ilginç, Napolyon'un büyük merkezî idaresi altında en ince ayrıntısına kadar tasarlanmış, kılık kıyafet açısından, sakal bırakmayacaksın, yok işte 1850'den sonra öğrenciler üniforma giyecekler. Öğrenciler bir tür kamu görevlisi, maaş veriliyor. Çok ağır hazırlıkları var bunların. En ince ayrıntısına kadar ayarlanmış merkezî kurumlar... Üniversite değil ama bakın bunlar. Sonra "yüksek uygulamalı araştırma merkezleri" kuruluyor, Institut de France diye bir şey var, Collège de France var. Bizde ise enstitüler sadece idari bir işleve sahip. Bağımsız bir araştırma kuruluşu değil, son zamanlarda çıktı YÖK'le birlikte. Ayrı bir şey, Fransız modeli dediğimizde bunu söylemek gerekiyor.

Fransız ve Alman modelini karşılaştırdığımızda aslında ikisinde de seküler bir devlet oluşumu ve sekülerleşmenin ortak tarafı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bunun için kamu görevlisine ihtiyaç var, Aydınlanmadan başlayarak. Bunların yetiştirilmesi ihtiyacı ikisinde de ortak. Yeni bir sınıf, orta sınıf, büyük toprak sahiplerin dışında bir katman oluşuyor. Mesela İngiltere'de aslında bu Oxford ve Cambridge, Oxbridge diyorlar bunları kısaltıp, 1800'lerde 7 üniversite var Büyük Britanya'da. Bunların yarısından çoğu en eski üniversiteler. Burada parlamentoya gidecek insanlar yaşıyor yetişiyor. Okudukları siyaset falan öyle bir bölüm henüz yok. Nedir işte fizik, matematik, eski diller, dillerin tarihini çok çok iyi öğreniyorlar. Ama işte 1870'te birtakım reformlar yapıyorlar ve bu bildiğimiz Oxford ve Cambridge olacak. Sonra o Alman örneğini Amerikalılar örnek alıyor. Belki Anglo-Amerikan dünyası bu hülyaya en çok yaklaşan modelleri çıkaracak.

Buraya nereden geldik? Araştırma denen şey zorunlu olarak burada ortaya çıkıyor. Özgün araştırma olunca orayla kalmıyor. O zamana kadar takrir, bir şeyi söyle aktarma diye bir şey yok. Çok ilginç bir nokta. Mesela İngiltere'de, Oxford ve Cambridge'de "tutor" denen kılavuz hocalar var, senin çalışmanı yönlendiriyorlar. Yani aslında kimse takrir tarzında ders yapmıyor. Ama Humboldt'un önerisi o üniversitede şöyle bir şey. Ne yapılacak? O özgün bir çalışma yapacak ve o çalışmayı aktaracak. Hazır bilginin aktarılması değil. Bu ortaöğretimde yapılan bir şey ya da Fransızların o "ecole", işte o yükseköğretim kurumlarında var bir kısmında. Bu çok ilginç bir nokta. Kant da mesela gençliğinde yazdığı dersleri ile ilgili bir konuşmasında diyor ki: "Felsefe bir öğretimin falan aktarılması değil, başka bir şey." Aslında o çağda felsefe bildiğinizden çok başka anlaşılıyor. Schleiermacher diye bir teolog ve filozof var. Humboldt'un 1810'da bu üniversiteyi kurmasından iki yıl önce yazdığı bir üniversite tasarısı var onun da. Fichte'nin var, büyük bir idealist filozof.

İkinci bir noktanın altını çizelim. Her zaman bir başlatıcı, öncü, sanatta edebiyatta biliriz. Ama onun etrafındaki ortamı koşulları bilmeyiz. Her zaman bu düşünceleri, öğeleri orada burada var. Ortak bir dünya paylaşılıyor. O belki bunları çok özel bir biçimde birleştirdi. Onun için dehası ile öne çıktı. Dolayısıyla bu Fransız ekolü, hani çok kesin müfredatı ile vesaire başka bir şey. Peki, öğrenciler açısından, "Lernfreiheit", öğrenim özgürlüğü ne demek? Bir slogan olarak öğrenim özgürlüğü hani biz okula gideceğiz orada başka bir şey var. Demin söylediğim "Lehrfreiheit" yani öğretim özgürlüğü böyle bir şeydi, belli bir müfredatı aktarmamak. Öğrenim özgürlüğü ne demek? Bu çok ilginç, bugün de söyleniyor. Hiç

aklımız almıyor. Almanya’da süren bir şey. Bir zorunlu ders izlemek, bunun sınavına girmek diye bir şey yok. Tıp fakültesi hariç zorunlu ders yok. Bu ne demek? İstedığınız yere gidiyorsunuz, tıpkı işte eskiden Farabi’de veya Paracelsus’ta olduğu gibi. Oradan oraya gidiyor bunlar, değil mi, hocaların peşinde? Şurada şu var, ondan öğreneceğim. Bu çok ilginç bir durum. Dolayısıyla müfredata dayalı bir sınav yok. Ne var? En sonunda bir sınav var. Ama o iş yazılı ve sözlü bütünüyle ilgili bir şey. Bugün mesela Almanya’da bir doktora yapan arkadaşımduymuştum. Sordum “ne alıyorsun?” diye birkaç yıl önce. “Bir başka şehre gidiyorum.” Ee? Doktora yapıyordu. Orda bir damga var. Onu damgalatıyor o seminere, toplu çalışmaya katıldı, bunu gösteriyor, belli sayıda bunu toplamak gerekiyor. Seminer dedim, “Seminar”, toplu çalışma ve laboratuvar da yeni bir şey burada. Berlin Üniversitesinde başlamış. Yani Fichte dekandı, Hegel, idealist filozoflar değil mi, o altın çağında? Ama bu çok kısa süre sonra kesintiye uğruyor. Onlara girmiyoruz. Ama böyle bir şey olmuş, bu unutulmuyor. Seminer dedik, laboratuvar dedik. Laboratuvar yapılması, araştırma... Bu önceden görülmedik bir şey. Cambridge’de çok ünlü işte atom kuramının çıkacağı Cavendish Laboratuvarı 1870’ten sonra kurulacak. Pasteur, kuduz aşısını bulan kişi, pastörize lafi, o işte bir çatı katında çalışıyor, öteki bir bilgin iki göz yerde çalışıyor, diğeri bodrum katında. Ve en iyi, en ileri öğrenciler buna katılıyor.

En başta söylediğimiz “artes liberales”, temel bilim / sanat artık ortaöğretime aktarılmış durumda. Burada beceriler ediniliyor. İşte dil, matematik vesaire öğreniliyor bu hazır hakikatler, teknikler. Üniversitede onda bir merak ve araştırma şevki uyandırma söz konusu. Hemen meslektaş adayı olarak görülüyor. Küçük de olsa, özgün bir çalışma isteniyor, seminerin anlamı o. O zaman Schleiermacher diyor ki: “Hiçbir zaman hazır bir şey aktarılmamalı, doğrudan ona hitap eden konuşmalar yapılmalı.” Bu nedir? Yani bir düşünce tutumu... Malumat aktarmaktan ziyade onda bilme merakını, bilim yapma fikrini uyandırma. Bu kolay bir şey değil. Felsefe Fakültesi şu bölümleri içeriyor kafanızda başka bir fikir var. Bilim, edebiyat, felsefe, diller, şu doktora derecesi, PhD değil mi? Onun Latince “philosophiae doctor” demek: “Felsefece bilgi”. Belli bir felsefe falan değil, bütün bu çalışmalara birliğini veren şey. Birlik diye bir kavram daha işin içine girdi. Yani ortaöğretimden sonra bütün bu bilim çalışmalarının birliğini sağlayacak şey, bu felsefece bakış. Bu bakış ortak bir taban yaratıyor. Tabii 19. yüzyıl sonuna doğru bu uzmanlaşmanın basıncı ile bu ortadan kalkacak.

Uzmanlaşma da bir tercih aslında. Bugün başkası düşünülemez bir şey gibi geliyor. Halbuki Amerika’da “Liberal Arts College”larda farklı bir yöntem uygulanmış. Chicago Üniversitesi mesela, fen bilimlerinde Nobel ödülü almış kaç tane fen bilimci var? Derslerinin neredeyse hepsi bu felsefi, dinî, edebî klasik metinlerin yakından okunması, Sokratesçi bir usulle tartışılarak okunması, haklarında yazılması üzerine kurulu. 1990’larda bu ortak çekirdek programın bütün üniversitelerdeki oranı %40’a düştüğünde, ben internet sayesinde öğrenip, böyle bir şey varmış diye hayret ettim. Yani onun ardından neler çıktı sonradan. Amerika’da yapılmış bir şey. Bölümlere bakmaksızın hatta fakültelere bakmaksızın çekirdek bir ders programı izlencesi. Hâlâ var bir düzine kolejde.

“Öğretim birliği” dedik. Ben birazcık böyle daireler, sarmallar çiziyorum. “Öğrenim özgürlüğü” neydi? Müfredata dayalı sınav olmayışı, kendi sorumlulukları var, teknikleri biliyor, dersleri alıyordu. Bilim ve edebiyat ayrımı Fransız modelinden çıkma bir şey. Onların özelleşmiş ekolleri var. İşte yol bilmem ne mektebi, edebiyat mektebi onların yaptığı bir ayırım.

İcatlara gelemim. Sanayi devrimini başlatan 18. yüzyıl sonundaki icatlar üniversiteden çıkmadı. Üniversitede henüz öyle bir araştırma yükümlülüğü, icat yapma yoktu. Bunlar böyle girişimci ve iyi eğitilmiş girişimcilerin derneklerinden çıktı. Yani öyle aristokratlar falan da değil. 19. yüzyıl sonunda telefon, radyo vesaire bir dizi buluş var. Bunlar da üniversite çerçevesinde değil. İyi eğitilmişler ama bunlar bağımsız, değil mi? Edison'un hikâyesini belki biliriz. Edebiyattaki, sanat tarihindeki meşhur isimler de mesela Baudelaire, Ruskin, bunlar da üniversite içinden değil. Bugün böyle bir anlayış var, sanki her şey okulmuş, bilgi üretimi sadece üniversitede olabilirmiş gibi. Bugün de böyle birtakım örnekler var, mesela Mars'a gidecek olan Elon Musk, üniversite ile ilişkili değil... Yani girişimciler büyük bir kurum geliştirmiş ve onu bu tür icat işleri için kullanıyor. Politeknikler var Fransa'da, işte ekoller dedik mühendis mektepleri vesaire. Araştırmalar orada.

Önceden hepsi birdi bunların, tek fakülteydi. Neydi eski fakülteler üniversitelerde? İlahiyat, tıp, hukuk ve işte bir tür felsefe fakültesi. Kant'ın *Fakültelerin Çatışması* diye bir metni var, isterseniz biraz ondan bahsedeyim. Daha önce 13. yüzyıldan başlayarak üniversitelerin özgürlüğü bir korporasyon, meslek birliği, bir tür loncanın özgürlüğü vardı. Çok kısa söylüyorum, bunlar bir "universitas magistrorum" teşkil ediyor. Üniversitas lafı Ortaçağda bir tür meslek birliği demekmiş. Yani böyle evrenselle filan bir ilgisi yok. Schleiermacher gibi filozoflar "universitas" üzerinden, onu evren ile ilişkilendiren etimolojik akıl yürütmeler yapıyorlar sonradan ama işte onunla ilişkili değil. Bir meslek birliği, öğrencilerin ve öğretmenlerin özgürce bulunduğu bir meslek birliği anlamına geliyor. "Universitas magistrorum et scholarium" da "universitas magistrorum" yani "öğreticilerin birliği" kısmının yanı sıra bir de "universitas scholarium" kısmı vardır. Buradaki "scholar" alim falan değil; "scholarium" öğrenci, talip, bilgiye talip olan, talebe. Bunların birleştiği bir şey ve kendisine hemen kazai hukuki birtakım ayrıcalıklar istiyor, "biz de soylular gibi eldiven takacağız, bilmem ne, bizim de şöyle törenimiz olacak, siz bizi yargılayamayacaksınız." Bütün bunlar nedir? Ortaçağ hukukuyla, feodalizmle ilişkili bir şey. Feodalizmin içinde kendilerini onlardan ayırt edip, onların birtakım ayrıcalıklarını da üstlenmeye çalışıyorlar. Bu korporasyon ayrıcalığı sürüp geliyor. Napolyon diğer bütün Ortaçağ meslek birliklerini, lonca birliklerini dağıtırken bir tek üniversiteye dokunmamış ama yeniden yapılandırmış.

Birkaç örnek vereyim. Bu geçişte birkaç buluştan, yenilikten söz edebiliriz. Doktora diye özgün bir çalışma yapılması mesela. Arkasından, bununla da yetinilmeyip, "Habilitation" deniyor, doktoranın ötesinde bir çalışma yapılması... Bunun Fransa'da başka bir karşılığı var: "agrégation". Bu aynı zamanda kamu görevliliğine seçilmenin de ön koşulu gibi bir şey yani kamu ile bir iç içe, merkezi Napolyoncu kurumların bir uzantısı. Aslında Humboldt'ta da böyle çünkü buna ihtiyaç var. Modern devletin bu tür yetişmiş kişilere ihtiyacı var. Farklı birtakım yanları var *Bildung*'tan ötürü. Amerika'da yapılan ilk doktora, daha doğrusu ilk Alman usulü üniversite 1870'lerde Johns Hopkins, Bekir Gür Hoca belki bu tarihe değinir. Harvard Rektörü 1885'te Charles Eliot Norton, Thomas Stern Eliot, T. S. Eliot'un dedesi, diyor ki: "Amerika'da üniversite yok bari biz okul olalım." Ama başka gözlemciler Amerika'da bir Harvard var diyorlar 1885'te. Bu, seçmeli dersi falan ortaya atan kişi. Bunun birçok kişice çok yıkıcı sonuçları oldu. Sporu falan da Anglo-Amerikan dünyası üniversitenin içine koyuyor. Zaten İngilizler bir sürü spor falan icat etmiş. Böyle bir şey söylüyor. İlk yapılan özgün çalışma doktora, kısaca Latince özdeyiş üzerine bir şeymiş Amerika'da. Şunu da bilirsiniz: Nietzsche'nin *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*. İncecik bir

şeydir. Deneme gibidir. Nasıl coşkulu bir şeydir. Böyle dipnotlar onlar bunlar yok. Dipnot da bu arada 17. yüzyılda ortaya çıkıyor. Dipnot engizisyonundan kaçmak için 17. yüzyılda ortaya çıktı. “Bunu buraya yazıyorum, aman benim başıma bela açılmasın, bu sözün sahibi şudur.” Oralardan çıkma bir şey. Nietzsche’nin o kitabı 50-60 sayfalık ne kadar coşkulu bir şey yani orada gerçekten yeni bir şey ortaya atıyor ve onu savunuyor. Şimdi Almanya ve Fransa örneklerinin ortak noktası, yenidir, orta sınıf kamu görevliliği falan dedik. Fark şu, Almanya’da ilahiyat fakülteleri korunuyor. Halbuki Fransa’da teoloji fakülteleri, Kilise’ye mensubiyetle tanımlanan fakülteler kapatılmış. Şunu söyleyeyim: 1870 Reformu’na kadar, Oxford ve Cambridge’e girerken Anglikan mezhebinden sınava giriyorsunuz. Ona mensup değilseniz üniversiteye giremiyorsunuz. Ondan sonra kadınlar vesaire de alınıyor. Yani bugün kafamızdaki Oxford ve Cambridge gibi birkaç örüntü var ve bu bütün imgelerin böyle bir işleyişi var ve böyle yayılıyor. Yayılmacı ve tarih dışı, böyle bir biçimde kaplıyor alanı. Bu yüzden “hep öyleydi” falan gibi bir izlenime sahip oluyoruz.

Almanya’da “Bildungsbürgertum” diye yeni bir sınıf ortaya çıkıyor. Adıyla birlikte çıkıyor, bu ilginç. Aristokrat değil, burjuva değil. Bu terbiyeyle, iç biçimlenmeyle kendini ortaya koymuş bir sınıf, meşruiyetini *Bildung*’undan alıyor, ne diyelim, sadece diplomadan, “şuradan mezun oldum, buradan mezun oldum”dan almıyor. Mesleki eğitimden almıyor. Mesleki eğitim meselesine Alman modelinde dikkat ederseniz bir vurgu yok. Ama 19. yüzyıl ortasında büyük bir kitlesel bugün yaşadığımız şey Amerika’dan başlıyor çünkü orada sınıf farkları yok başlangıçta, kitlesel eğitim ortaya çıkınca yani bu temel eğitim sunulmuyor. Demin dediğim “Liberal Arts College”larda var sadece ama bunlar çok küçük bir yüzdendir, üç bine yakın yükseköğretim kurumu arasında bir düzine falan var onlardan. Az da olsa sürüyor, bu da çok önemli bir şey. Almanya’da ilahiyat fakültelerinin korunmasından, ilahiyatçılarla felsefecilerin arasındaki değerli diyalogdan, Hermeneutik başta olmak üzere, pek çok şey çıkaracak Alman düşüncesinde.

Bildungsbürgertum yeni bir sınıf yani bunlar mülk sahibi olduğu için burjuvazi olmuyor, *Besitzbürgertum* gibi. Sınıf temeli Almanya’da ilginç bir nokta. İşte ayakkabıcı vb. bu tür kişileri görüyoruz, ne bileyim, Nietzsche’nin babası köy papazıdır. Birçoğunun da böyledir Almanya’da. Burada Fransızların saray temelli, Versay temelli uygarlık modelinden başka bir model var.

Özerklik, üniversite özerkliği ne demek, mali, idari vesaire? Kant, her şeyde o karşımıza çıkıyor, *Fakülteler Çatışması* diye 17. yüzyıl sonunda kısa bir metni var. Buradaki dört fakülte ilahiyat, tıp, hukuk geleneksel olarak, bir de felsefe fakültesi. Diyor ki: “Bunlardan ilahiyat, mutlak bir hakikat gibi bir şeyin peşinde ve ona uygun davranmak zorunda. Tıp ve hukuk, devletin yaptığı düzenlemelere, yasalara uygun davranmak zorunda, devletin müdahalesi olabilir. Ama bir tek felsefe fakültesi tamamen özgür olmalı, ona müdahale olmamalı.” Felsefe fakültesini en temele yerleştiriyor. O çağda felsefe; bilimi, edebiyatı, dilleri değiştirecektir. Bilirsiniz, Kant-Laplace teoremi, Kant’ın gökadalari ile ilgili kuramı vardır. Derslerinin arasında onu da verir. Bir türlü kadro alamamış, coğrafya ve kozmoloji derslerinden geçimini sağlamıştır. Felsefe fakültesine devletin müdahalesi olmaması gerekir çünkü o tamamen özgür bir şeyle hareket etmek zorunda. Bu laf çok tekrarlanır. Humboldt’un buna benzer başka şeyleri var. Felsefe onun için bir insanın özgürlük ve etikle ilişkisi açısından ele alan bir bilme alanı. Bugünkü felsefeden ne kadar farklı. Öğretiler veriyor, dedi ki demiş. İnsan bilimi, bir tür antropoloji değil, insanın bilimi, Kant hayranı Humboldt da

bu müdahale fikrini alıp diğer bölümlere de genişletecek ve üniversitenin özerkliği fikrine ulaşacak.

Mali özerklik kolay bir şey değil. Hep bir prens kurduğu için o üniversiteyi üzerinde bir etkisi oluyor. Veya ondan sonra devlet kaynaklarından besleniyor işte yüzde seksenlere varan. İngiltere'deki üniversitelerin bu konuda ayrıcalıklı bir tarafı var. Tamamen Ortaçağ'daki o bağımsız vakıflardan, şunlardan bunlardan gelirleri var. Çok az devlet desteği var ama 19. yüzyılda yeni kurulan üniversiteler var. Onlar da devlet desteği alıyor ister istemez. Şimdi İngiliz demişken şunu da söyleyeyim, onlara çok özgü bir taraf var: Kolej. Şöyle bir anekdot anlatılır. Ünlü birisi diyor ki: "Oxford'a gittim, bir sürü kolej var, işte bilmem ne, şu bu. Kolejleri gördüm ama Oxford Üniversitesi'ni göremedim." Bu kolejler yatılı, birlikte yaşanan, çok eskiden kalma, yani medrese gibi bir şey düşünelim, eski usul. Bu geleneği 19. yüzyılda da sürdürmüşler. Buna dayalı olarak, Amerika'daki üniversitelerin bir dinsel mensubiyet tarafı var ve ruhban sınıfına ilişkin ayrıca akademisyen falan gibi bir şey yok. Çok büyük geçişlilik var 10-15 yıl gidiyor. Kilisenin içinde çalışıyor sonra dönebilir. Meslek mi bu üniversitede olan? Pek değil. Zaten çok az kazanıyor. 1870'ten önce evlenmeleri yasak, sonradan izin veriliyor evlenmelerine. Gerçi Ekrem Akurgal da doçentliğe kadar asistanların evlenmesini yasaklamış. Asistanlar erkek hepsi o zaman. Bazı yerlerde bu devam etmiş. Yani belli noktaya kadar evlenmemeleri gerekir falan, arkasında böyle bir şey var. Fransa'da üniversitenin örgütlenmesinde ana motor itici güç devlet, Napolyoncu modern devlet kurumları, Almanya'da ise felsefe olmuş bu altın çağında, Alman idealizmi, Alman tarihsel düşünüşü vesaire. İşte yüzyıl sonunda klasik araştırmalarda, yeni kurulan bilimlerde falan onun üzerine bir örnek yok.

Bildung meselesine dönecek olursak, kültür de *Bildung* da 19. yüzyıl son çeyreğinde bu kozmopolit diyebileceğimiz, daha özgürlükçü, daha doğrusu ulusal olmayan yaklaşımını kaybedip tek bir ulusla anılmaya doğru gidiyor. Onun için Ziya Gökalp'ın harsı kendi yarattığı bir şey değil. 19. yüzyıl sonunda kültür nerdeyse o anlama gelmeye başlıyor. Ama Ziya Gökalp, bu benim küçük buluşumdur, bu çalışmalar sırasında, bundan ayırmak üzere bir de "tezhîp" diye bir şey söylüyor. Tezhîp süsleme demek, değil mi? O kökten gelen bu kelime, Arnold'ın söylediği tatlı ışıktır diyor. *Türkçülüğün Esasları*'nda geçen tek özel ad Arnold. Arnold kim? 1850'lerde eğitim reformunu tartışan bütün tarafları yetersiz bulan o, çağın yüksek hümanizminin en önemli eseri *Kültür ve Anarşi* diye, onun bu kitabında geçen tek bir özel ad var, o da Humboldt. Bu simetri çok hoşuma gitmişti.

Şimdi kültüre döneyim. Hars ulusal bir anlam kazanıyor. Mesela Wilhelm Herzog (?) demiş ki, bizde *Bildung* sahibi olanlar denince, sağlam Prusyalı olanlar anlaşılır (?). Sonra uzmanlaşma baskısı ortaya çıkıyor. Ama bu *Bildung* fikri Almanca'da sürüp gidiyor aslında. Size bir şey söyleyeyim: Google'ın çok güzel bir aracı var: Ngram Viewer. Bu, Google Books'ta yüklü binlerce ve yüzbinlerce kitabı, İngilizce, Almanca, Fransızca kitabı, bu *corpus*'u, bu külliyyatı sözcük sıklığı açısından tarıyor, bir algoritma geliştirmişler. Burada *Bildung*'un kullanılması 1820-1900 arasında çok yoğun. 1900'lerde de tartışmalar çokça. Aslında klasik kavramı da hümanizm kavramı da 19. yüzyılda çıkacak. İtalyanlar kendilerine öyle bir şey demiyor. Hümanizm kavramı sonradan kullanılıyor, hatta kendilerini İtalyanlardan ayırt etmek için neo-hümanizm diyorlar. Bu durum Rönesans için de geçerli... Hiç öyle bir kavram yok öncesinde, Fransız tarihçi Michelet'nin 1830'larda ortaya attığı söylenir. Şimdi şöyle bir şey var: Onlar bir şey yaptı, ona işte hümanizm diyelim. Hümanizm lafı aslında öğrenci argosundan geliyor, biliyor musunuz?

Hümanitas yani Fransa’da bunları okuyanlar birbirlerini hümanist diyor öğrenci argosunda. Bunlar insan bilimleri ile uğraşıyorlar. Rönesans’tan ayırt etmek için neo-hümanist diyorlar. Neo-hümanist ne? Yunan uygarlığında olağanüstü yani bir doruk var. Almanlar bunu kendilerine üstleniyor. Fransızlar hep Roma’ydı, Roma İmparatorluğu. Almanlar küçücük... Gerçekten de sanat tarihi, modern filolojinin başlangıcı, 18. yüzyıl sonu, gene bu Goethe çevresinde Winckelmann’dı Wols’tu (?). Humboldt Üniversitesinde bunların derslerine, seminerlerine katılmış, oralardan çıkma...

Kendini ayırt etmek için neo-hümanizm diyorlar. Neo-hümanizm nedir? 1800’lerin başında, Yunanca veya Latince olsun, Hegel gibi, Gymnasium öğretmenliği yapmış birçok kişi buna kafa yormuş, bunun pedagojik değerine. Çünkü en iyi işlenmiş, en çok yazılmış, filozofu olan bu. Ve bir tür Avrupa uygarlığında o zaman Roma’dan başka böyle bir tarafı var. Almanlar tarafı da oradan çıktı. Şunu söylemek için o örneği verdim. Kümelenmeler var 19. yüzyıl başı ve sonunda bu tür kavramlar daha sık kullanılır oluyor. 1930’a kadar kimi Alman üniversitelerinde ayrıca bir matematik bölümü falan olmayışını örnek vereyim size ama matematik okuyorlar. Felsefe bölümü için de bu fen bilimleri, edebiyat vesaire olması, “doctor of philosophy”nin, PhD kısaltmasının anlamı vesaire belki sizde yeni bir şeyler uyandırmıştır.

...

Konuşmaya ilişkin soru – cevap bölümü, Tansu Açıık’ın Academia hesabından okunabilir.

Kaynakça

Koselleck, Rheinhardt. (2009 [2006]) *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar*, Çev. Atilla Dirim. İstanbul: İletişim Yayınları, içerisinde Bildung üzerine, 101-164.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkında sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.